

СТРІЙ

№1, 2019

дослідження з історії одягу

Стрій – науково-популярний журнал, присвячений дослідженням з історії одягу. Журнал розміщує наукові та науково-популярні матеріали з історії одягу та уніформології, текстилю й аксесуарів цивільного та військового костюму, фалеристики та вексилології. Чільне місце у журналі посідають статті, присвячені проблемам практичної реконструкції як окремих предметів та технологій, так і цілісних комплексів одягу та спорядження.

Журнал виходить один раз на рік та розповсюджується в електронному вигляді безкоштовно.

Вступне слово редколегії.....3

Уніформологія

Артем Папакін

До питання про однострій Збірної (Перехідної) станиці Українських січових стрільців у Відні, 1914–1919 рр.....5

Артем Папакін

Наказ про уніформу Армії УНР Ч. 28 від 8 січня 1919 р. 15

Спорядження

Володимир Прокопенко

Горизонтальні застібки-гачки в Східній Європі XVI—XVII ст. (частина I) 19

Сергій Шаменков

Ладівниці українського козацтва та війська Речі Посполитої XVII ст. 43

Практична реконструкція

Сергій Шаменков

Реконструкція балтеуса – поясу римського легіонера.....57

Сергій Шаменков

Досвід реконструкції римських щитів кінця I – початку II ст. н.е. 67

ISSN 2706-7203 (друкована версія), ISSN 2706-7211 (електронна версія)

Редакційна колегія

Прокопенко В.М., к.х.н (Київ)
Адаменко Д.В. (Київ)
Папакін А.Г., к.і.н. (Київ)
Сичевський С.В. (Київ)
Тоїчкін, к.і.н. Д.В (Київ)
Шаменков С.І (Одеса)
Щибря В.В., к.і.н. (Київ)

Над випуском працювали

Головний редактор – Прокопенко В.М.
Редактор – Папакін А.Г.
Технічний редактор та дизайн – Безобчук О.В.
Перекладач – Лісниченко О.І.

Зареєстровано Міністерством юстиції України

Свідоцтво про державну реєстрацію: КВ № 23861-13701 Р від 19.04.2019

Адреса: Україна, 03058, а/с 9,
Прокопенко Володимир Михайлович
Сайт: <http://striy.org.ua/>
E-mail: email@striy.org.ua

Фотографія на обкладинці: Сергій Шаменков в комплекті вексиллярія когорти, що розташовувалась в Тірі на початку 2 ст. н.е.
Фотограф: © Віталій Буряк.

Журнал опубліковано за посиланням:
http://striy.org.ua/index.php/striy/issue/view/striy_1_2019

Striy. Historic Clothing Studies

Striy is a popular science magazine on the research of the history of clothing. The magazine publishes scientific and popular materials on the history of clothing and uniforms, studies on textiles and accessories for civil and military suits, phaleristics and vexillology. A major place in the magazine will be allocated for articles on the issues of practical reconstruction of individual items and technologies, as well as comprehensive sets of clothing and equipment.

The magazine is published once a year and distributed electronically free of charge.

Foreword by Editorial Board..... 4

Uniformology

Artem Papakin

On the Question of the Uniforms of Zbirna (Perekhidna) Stanytsia of the Ukrainian Sich Riflemen in Vienna in 1914–1919..... 5

Artem Papakin

Order on the uniform of the Ukrainian People's Republic (UNR) Army, Issue 28 of 8 January, 1919 15

Equipment

Volodymyr Prokopenko

Horizontal Belt Buckle Hooks in Eastern Europe 16—17th Centuries (part I)..... 19

Serhii Shamenkov

Cartridge belts of Ukrainian Cossacks and the Army of Polish-Lithuanian Commonwealth in 17th Century 43

Practical Reconstruction

Serhii Shamenkov

Reconstruction of the balteus, a Roman legion belt 57

Serhii Shamenkov

The Experience of the Reconstruction of the Roman Shields of the late 1st – early 2nd Centuries AD 67

ISSN 2706-7203 (print version), **ISSN 2706-7211** (online version)

Editorial Board

- Prokopenko V.M., PhD (Kyiv)*
- Adamenko D.V. (Kyiv)*
- Papakin A.H., PhD (Kyiv)*
- Sychevs'kyj S.V. (Kyiv)*
- Toichkin D.V., PhD (Kyiv)*
- Shamenkov S.I. (Odesa)*
- Shchybria V.V., PhD (Kyiv)*

Editorial Board of the Volume

- Chief Editor – Prokopenko V.M.*
- Editor – Papakin A.H.*
- Technical Editor and Design – Bezobchuk O.V.*
- Translator – Lisnychenko O.I.*

Registered Ministry of Justice of Ukraine

Certificate of registration:
KB № 23861-13701 P from 19.04.2019

Address: Ukraine, 03058, PO Box 9

Prokopenko Volodymyr
Site: <http://striy.org.ua/>
E-mail: email@striy.org.ua

Photo on the cover: Serhii Shamenkov in the form of the cohort vexillarius located in Thira in the early 2nd century AD
Photographer: © Vitalii Buriak.

The magazine is published by the link:
http://striy.org.ua/index.php/striy/issue/view/striy_1_2019

Сергій Шаменков

Реконструкція балтеуса – пояса римського легіонера другої половини I – початку II ст. н.е.

УДК: 94(37):355.666

Ключові слова: римська армія, Північне Причорномор'я, реконструкція, балтеус.

Стаття присвячена реконструкції поясів римських легіонерів періоду Принципату, зокрема тих, що могли використовуватися римськими солдатами у Північному Причорномор'ї. З цього регіону походять археологічні знахідки деталей римських поясів-балтеусів, що дозволяють при залученні аналогій з сусідніх регіонів відтворити технологію виготовлення і зовнішній вигляд таких поясів. У статті представлено два пояси, відтворені на підставі знахідок з регіону.

Serhii Shamenkov

Reconstruction of the balteus – the belt of the Roman legionary of the second half 1st – early 2nd Century AD

UDC: 94(37):355.666

Keywords: Roman Army, Northern Black Sea coast, reconstruction, balteus.

The article is devoted to the reconstruction of the belts of the Roman legionnaires of the Principate period, in particular those that could be used by Roman soldiers in the Northern Black Sea coast. From this region, archaeological finds of parts of the Roman belts (baltei) originate, which allow the reproduction of the production technology and the appearance of such belts when drawing analogies from neighboring regions. The article presents two belts reproduced on the basis of findings from the region.

Шаменков Сергій Ігорович

Незалежний дослідник, художник-ілюстратор, скульптор

Shamenkov Serhii

Independent scholar, painter-illustrator, sculptor

e-mail: rogala@striy.org.ua

Експериментальна археологія допомагає зрозуміти процес, методи виготовлення предметів минулого, в тому числі військового спорядження, та дає можливість перевірити їхні властивості та функціональність під час тестування.

Елементи військового спорядження римського легіонера відрізняли їх як окрему соціальну групу, мали риси індивідуальної та статусної самоідентифікації, а якість предметів та деталей слугували наочним підтвердженням заслуг та місця солдата в ієрархічному середовищі.

Пояс-балтеус був важливою частиною військового одягу римлян. Легіонери носили декоровані металевими пластинами шкіряні пояси, які відрізняли їх від осіб цивільних професій. Пояс на пряжці одягався зверху на туніку чи обладунок і прикрашався бронзовими гравірованими накладками або рельєфними чеканими, чи значно рідше – литими накладками. В I ст. н.е. легіонери носили два пояси, на одному з яких кріпився гладіус (меч), а на другому, з лівого боку, – пугіо (кинжал). Десь наприкінці I – на початку II ст. н.е. від двох поясів почали відмовлятися, залишивши один з пугіо, а меч почали носити на плечовій портупеї. На поясах в період, що ми розглядаємо, кинджали пугіо носилися легіонерами з лівого боку, а центуріонами – з правого. Також існував варіант, коли солдати відмовлялися від використання пугіо, а на поясі з правого боку носили меч, так, як зафіксовано на метопах монументу в Адамклісі, що встановлений після перемог імператора Траяна над даками на початку II ст. н.е.

В цей же час поступово виходить з військової моди суспензорій (фартух зі смуг шкіри) з круглими накладками та підвісками у вигляді листя, лунниць тощо. Згідно з зображеннями на рельєфах, короткі суспензорії використовують не тільки легіонери часів Траяна, але й легіонери часів імператора Адріана, що знайшло відображення на кількох рельєфах та вотивних фігурках воїнів, знайдених на території

Північного Причорномор'я (Ольвія). Для декоративного ефекту накладки іноді покривали сріблом, лудили, декорували емалевими вставками. Можна виділити основні мотиви зображень на накладках: солярний (концентричні кола), геометричний, рослинний орнамент та сюжетні зображення. До сюжетних зображень відносяться зображення капітолійської вовчиці, зображення божеств, імператора та орнамент зі сценами полювання¹.

Пряжки римських поясів могли бути литі чи чеканні, а також могли містити чеканні чи гравіровані рослинні чи геометричні орнаменти. Матеріал та оздоблення поясних гарнітур залежали від матеріальних можливостей та смаку конкретного легіонера. Військове спорядження було в тому числі й оздоблене. Перші державні майстерні з виготовлення спорядження з'явилися за правління імператора Діоклетіана (284–305)², а в період Принципату спорядження та озброєння виготовлялося мандрівними майстернями чи майстернями при легіонах³. Легіонери, замовляючи та оплачуючи предмети спорядження, споряджали себе так, як вони того бажали згідно зі своїми матеріальними можливостями, художнім смаком та своєрідною регіональною військовою модою⁴.

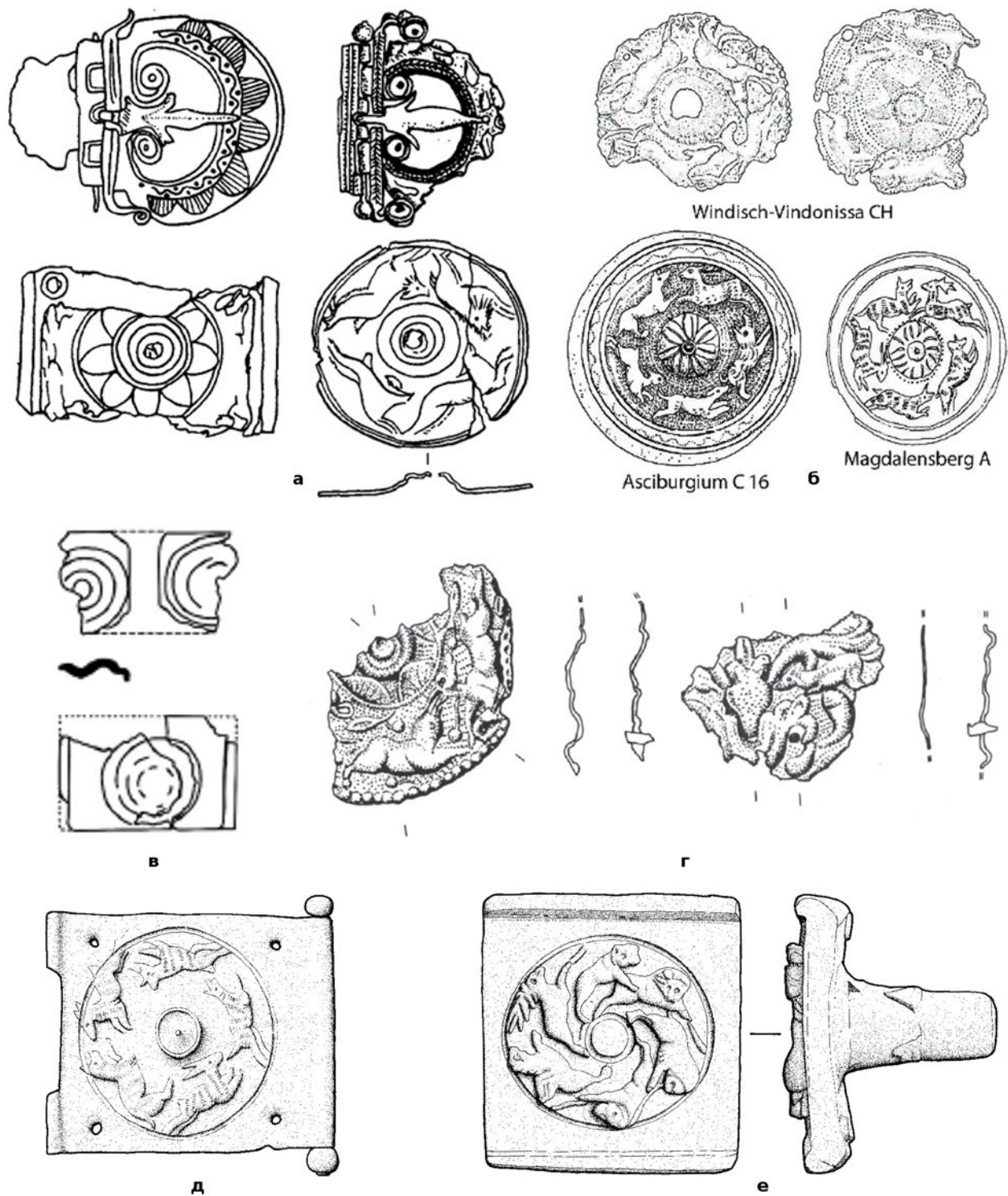
Існують свідчення про використання поясів римськими легіонерами у Північному Причорномор'ї. Вже за імператора Траяна (98–117) кордони Риму поширилася на територію північного узбережжя Чорного моря. Після закінчення війн з даками з Мезії до Таврики були переведені підрозділи I Італійського легіону, у Тірі та Ольвії перебували солдати V Македонського легіону. З території Північного Причорномор'я походять знахідки деталей римського військового спорядження, зокрема поясів. Тут знайдено зокрема кілька пельтоподібних пряжок та накладок, які датуються другою половиною I ст. н.е. та які могли використовуватися солдатами римських легіонів, що перебували чи базувалися на наших

¹ M.C. Bishop, and J.C.N. Coulston, *Roman military equipment from the Punic Wars to the fall Rome* (London: B.T. Batsford Ltd, 1993), 97.

² Андрей Негин, “Вооружение римской армии эпохи принципата: экономические, и организационные аспекты производства и снабжения,” *Stratum plus. Археология и культурная антропология*, 4 (2014): 17.

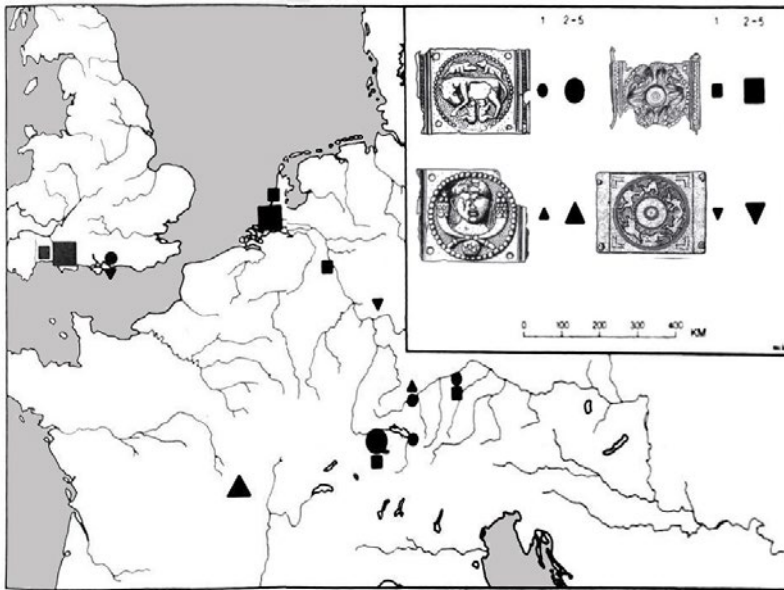
³ Андрей Негин, *Римское церемониальное и турнирное вооружение* (Санкт-Петербург: Факультет филологии и искусств СПбГУ, Нестор-История, 2010), 188–189.

⁴ Александр Махлаюк, и Андрей Негин, *Римские легионы в бою* (Москва: Яуза, 2009), 335–336.

Рис. 1. (а) – Знахідки елементів поясів на території святилища Гурзуфське Сідло в Криму, за Н.Г. Новиченковим; (б) – диски до поясних накладок з мисливською сценою із Віндонісси та Асцібургіума, за E. Deschler-Erb; (в) – фрагменти накладок з території Румунії, за Coriolan Horațiu Orgeanu; (г) – фрагменти диску від кріплення пугіо з мисливською сценою з Віндонісси, за E. Deschler-Erb; (д) – накладка з мисливською сценою із Магдаленсбергу, за M.C. Bishop; (е) – штамп з Віндонісси, за M.C. Bishop.

Рис. 2. Сюжетні поясні накладки та місця їх знахідок в Західній Європі.

Рис. 3. (а) – Пельтовидна частина клямри з експозиції Ялтинського історико-літературного музею, Крим (фото автора); (б, в) – елементи поясного набору з експозиції музею в м. Магдаленсберг (Австрія); (г) – закінчення суспензоріїв з Віндонісси, за E. Deschler-Erb; (д) – римський рельєф періоду імператорів Траяна та його наступника Адріана, за E. Deschler-Erb.

Рис. 4. Реконструкція пояса легіонера. Пряжка відтворена за зразком, що був знайдений на території святилища Гурзуфське Сідло, Крим. Накладки за зразками, знайденими на території Румунії та з аналогічними накладками з Віндонісси. Копія закінчення суспензорію зроблена за випадковою знахідкою з території Білгород-Дністровського (Тіри). Це закінчення у формі сердечка цікаве тим, що є повністю литим, разом з отвором, в той час як більшість подібних деталей чеканні, його кінець загнуто, але серед артефактів з Віндонісси також є литі закінчення суспензоріїв у формі сердечок з аналогічним отвором (Рис. 3, г).

теренах з другої половини I ст. до початку II ст. н.е. З метою вивчення матеріального світу римських легіонерів Північного Причорномор'я було зроблено дві реконструкції легіонерських поясів цього періоду, засновані на археологічних знахідках.

На реконструкції першого поясу (Рис. 4) розміщено литу пряжку жовтого металу, відтворену за взірцем пряжки, знайденої на території святилища Гурзуфське Сідло (Рис. 1, а)⁵. Пряжку виготовлено методом литва по воско-вій моделі. На території цього святилища було знайдено кілька пряжок та металевих пластин.

Стилістично взята за зразок пряжка подібна до так званих норіко-паннонських поясів першої половини I ст. н.е. Накладки стилістично наслідують зразки, знайдені на території Румунії (Рис. 1, в)⁶, Криму⁷, а також західноєвропейські зразки. Ми вирішили відтворити таку особливість військової моди, як скорочення довжини суспензоріїв військових поясів наприкінці I – на початку II ст. н.е. Ця нова мода на короткі суспензорії відображена на римських рельєфах періоду імператорів Траяна та його наступника Адріана (Рис. 3, д).

Другий пояс легіонера (Рис. 6) також

⁵ Н. Г. Новиченкова, "Римское военное снаряжение из святилища у перевала Гурзуфское Седло," *Вестник Древней истории*, 2 (1998): 51–67.

⁶ Coriolan Horațiu Oprescu, "From 'στρατόπεδον' to Colonia Dacica Sarmizegetusa. A File of the Problem," *Ephemeris Napocensis* XXII (2012): 130.

⁷ Михаил Трейстер, "Римляне в Пантикапее," *Вестник Древней истории*, 2 (1993): 56–58.

Рис. 5. Процес виготовлення поясних накладок:

(а) – матриця для чеканки; (б-г) – процес виготовлення та стан перед посрібленням.

реконструйовано на підставі знахідок з території Криму. При реконструкції пряжки використано пельгоподібний фрагмент, що експонується в краєзнавчому музеї м. Ялта (Рис. 3, а) та зразки литих з жовтого металу пряжок схожої конструкції, на поверхні пельги міститься рослинний орнамент. В якості декору для накладок використано знахідку з території святилища Гурзуфське Сідло – круглу пластину так званого «мисливського типу» з чеканим зображенням тварин, які рухаються по колу (Рис. 1, а). Такі округлі деталі в свою чергу кріпилися до накладок, до яких підвішувався римський кинджал – пугіо. Декор цього фрагменту відомий за норіко-паннонськими легіонерськими поясами першої половини I ст. н.е.⁸. Оригінальна знахідка з території святилища Гурзуфське Сідло виконана з бронзи методом чеканки та посріблена. На жаль, опубліковано було лише промальовку знахідки, але на ній видно, що малюнок

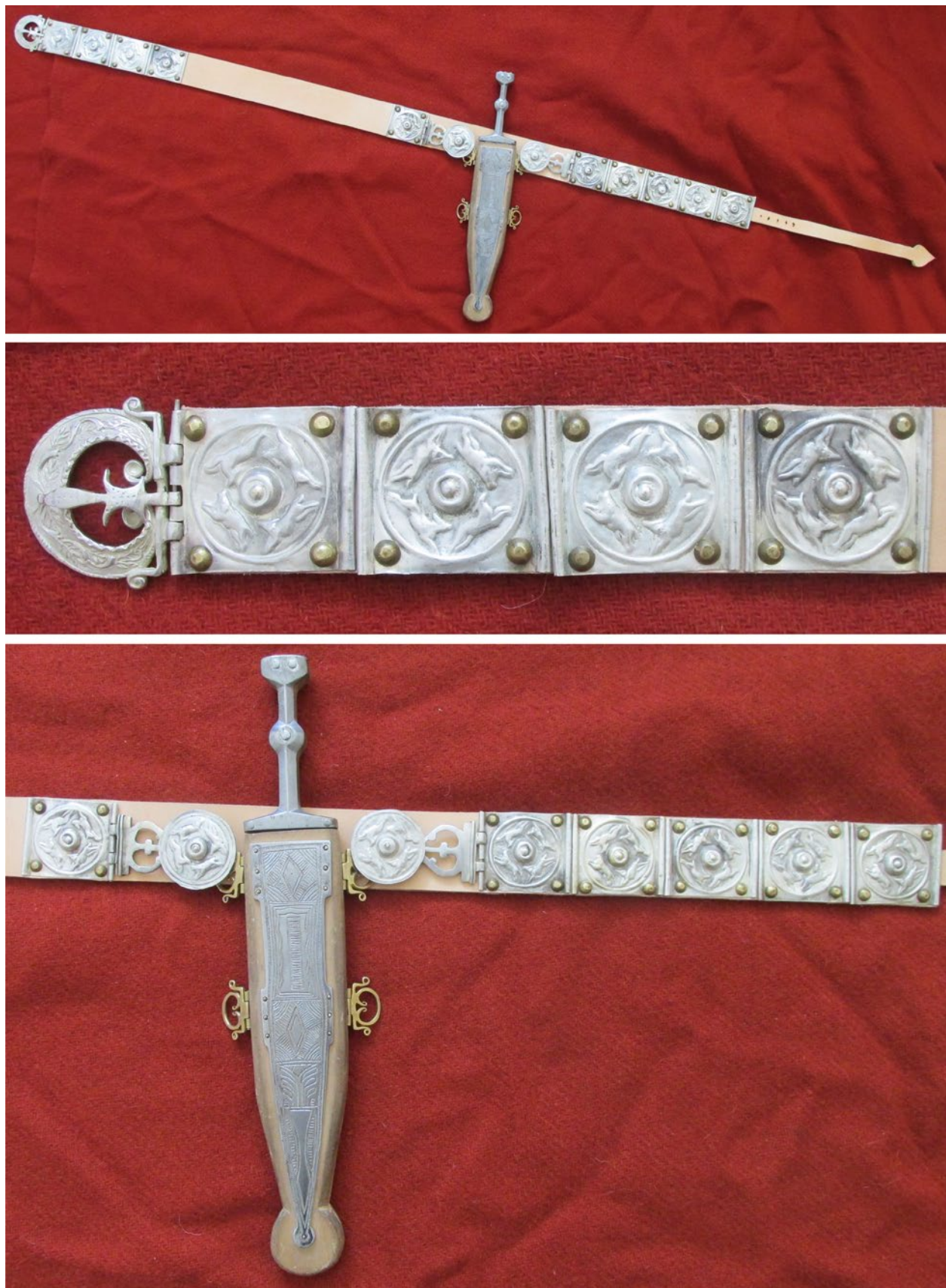
та виконання дещо спрощені порівняно з доволі вишуканими зразками з Віндонісси та Асцібургіума (Рис. 1, б, г)⁹. Малюнок рельєфу дещо «розмитий», менш ретельно пророблено тло та тварини, коло та кант не мають чітко геометричної форми. Можливо, це пов'язано з тим, що цей зразок був копією, можливо провінційною, більш витонченого зразка, або ж легіонний майстер, який виготовляв цей елемент, був менш здібним. Для того, щоб зберегти цю дещо спрощену примітивну стилістику зразка, було вирішено відтворювати рельєф та форму елементів пояса з урахуванням цих особливостей. При реконструкції було відтворено спосіб виготовлення – чеканка пластини міді на бронзовій матриці, з додатковою прочеканкою поверхні та посрібленням у подальшому (Рис. 5). Враховуючи те, що оригінальна знахідка є лише фрагментом поясної гарнітури, нами були використані за зразок синхронні в часі та виконанні

⁸ S. Hoss, "Cingulum Militare: Studien zum Römischen Soldatengürtel des 1. bis 3. Jh. n. Chr., 39." (Doctoral Thesis, Leiden University, 2014), Taf. 39, <http://hdl.handle.net/1887/23627>

⁹ E. Deschler-Erb, "Funde aus Asciburgium. Römische Militärausrüstung aus Kastell und Vicus von Asciburgium," in *Schriftenreihe der Unteren Denkmalbehörde Bd. 17* (Duisburg, 2012), 55, 57.

№1 (2019)

Рис. 6. Пояс-балтеус у фінальному варіанті.
Накладки прибиті до ременя рослинної вичинки, покритого оливковою олією.

Рис. 7. Реконструкція легіонерських поясів другої половини I – початку II ст. н.е.

накладки та деталі, до яких підвішувався кинджал-пугіо, виконані в тій же сюжетній стилістиці. Біля десятка деталей поясів з подібними сюжетами було знайдено на території Швейцарії, Німеччини, Британії та Австрії, що свідчить про популярність сюжету (Рис. 2)¹⁰. Такого типу коло від накладки з «мисливською сценою», виготовлені з тонкої бронзи, діаметром 6,2 см, походять, зокрема, з Мерс-Асбергу (Німеччина), а деталь

з Магдаленсбергу (Австрія) (Рис. 1, д) має діаметр 6 см. З Віндоніси (Швейцарія) походять 5 таких пластин в різному стані збереження, діаметр їх приблизно однаковий, 5,3 см. Накладки з мисливським сюжетом походять також з Чічестеру (Велика Британія), Аугсбургу, Гофгайму, Асцібургіуму (Німеччина). З Віндоніси також походить матриця для чеканки накладок з подібною сценою (Рис. 1, е)¹¹.

¹⁰ M. Dawson, ed. *Roman military equipment: The accoutrements of war : proceedings of the Third Roman Military Equipment Research Seminar* (Oxford: B.A.R., 1987), 123.

¹¹ Bishop, and Coulston, *Roman military equipment*, 193.

За розмірами всі ці накладки не надто відрізняються. Так, наприклад, зразок з Аугсбургу (*Augusta Videlicum*) має ширину 4,7 см, висоту 4,6 см. Деталі відтворених поясів мають такі розміри: накладки першого поясу (з концентричними колами) мають 3,5 см у висоту і 5,5 см у ширину, другого поясу (з мисливським сюжетом) – 5,4 мм у ширину і 4,5 мм у висоту.

Те, що з одного місця (Магдаленсберг) походять і накладки, і кола, дає підстави вважати, що ці накладки могли використовуватися разом як гарнітура всього поясу (Рис. 3, б, в)¹². Зовнішній вигляд такого поясу, який носив легіонер в Північному Причорномор'ї в другій половині I – на початку II ст. н.е., ми й намагалися відтворити (Рис. 7).

Бібліографія

- Трейстер, Михаил. “Римляне в Пантикапее.” *Вестник Древней истории* 2 (1993): 50–58.
- Махлаюк, Александр, и Андрей Негин. *Римские легионы в бою*. Москва: Яуза, 2009.
- Негин, Андрей. “Вооружение римской армии эпохи принципата: экономические, технологические и организационные аспекты производства и снабжения.” *Stratum plus. Археология и культурная антропология* 4 (2014): 15–138.
- Негин, Андрей. *Римское церемониальное и турнирное вооружение*. Санкт-Петербург: Факультет филологии и искусств СПбГУ, Нестор-История, 2010.
- Новиченкова, Н. Г. “Римское военное снаряжение из святилища у перевала Гурзуфское Седло.” *Вестник Древней истории* 2 (1998): 51–67.
- Bishop, M.C., and J.C.N. Coulston. *Roman military equipment from the Punic Wars to the fall Rome*. London: B.T. Batsford Ltd, 1993.
- Dawson, M., ed. *Roman military equipment: The accoutrements of war : proceedings of the Third Roman Military Equipment Research Seminar*. Oxford: B.A.R., 1987.
- Deschler-Erb, Eckhard. “Funde aus Asciburgium. Römische Militärausrüstung aus Kastell und Vicus von Asciburgium.” In *Schriftenreihe der UnterenDenkmalbehörde Bd. 17*. Duisburg, 2012.
- Hoss, Stefanie. “Cingulum Militare: Studien zum Römischen Soldatengürtel des 1. bis 3. Jh. n. Chr., 39.” Doctoral Thesis, Leiden University, 2014. <http://hdl.handle.net/1887/23627>
- Opreanu, Coriolan Horațiu. “From ‘στρατόπεδον’ to Colonia Dacica Sarmizegetusa. A File of the Problem.” *Ephemeris Napocensis* XXII (2012): 113–135.
- “Norisch-pannonische Frauentracht.” Legio XIII Gemina. Accessed May 10, 2019. http://www.legxiii.at/fotos_HT_norisch-pannonisch.html

References

- Treister, Mikhail. “Rimliane v Pantkepeie [Romans in Panticapaeum].” *Vestnik Drevnei istorii* 2 (1993): 50–58 [in Russian].
- Makhlayuk, Aleksandr, and Andrei Negin. *Rimskie legiony v boyu [Roman legions in battle]*. Moscow: Yauza, 2009 [in Russian].
- Negin, Andrei. “Vooruzhenie rimskoi armii epokhi printsipata: ekonomicheskie, i organizatsionnye aspekty proizvodstva i snabzheniya [Armament of the roman army during the principate: economic, technological and organizational aspects of production and supply].” *Stratum plus. Roman eagles and sarmatian dragons* 4 (2014): 15–138 [in Russian].

¹² “Norisch-pannonische Frauentracht,” Legio XIII Gemina, accessed May 10, 2019, http://www.legxiii.at/fotos_HT_norisch-pannonisch.html

- Negin, Andrey. *Rimskoye tseremonialnoye i turnirnoye vooruzheniye* [Roman ceremonial and tournament weapons]. St. Petersburg: Faculty of Philology and Arts, St. Petersburg State University, Nestor-Istoriya, 2010 [in Russian].
- Novichenkova, N. G. "Rimskoye voyennoye snariazheniye iz sviatilishcha u perevala Gurzufskoye Sedlo [Roman military equipment from the sanctuary at the Gurzuf Saddle]" *Vestnik Drevnei istorii* 2 (1998): 51–67 [in Russian].
- Bishop, M.C. and J.C.N. Coulston. *Roman military equipment from the Punic Wars to the fall Rome*. London: B.T. Batsford Ltd, 1993.
- Dawson, M., ed. *Roman military equipment: The accoutrements of war : proceedings of the Third Roman Military Equipment Research Seminar*. Oxford: B.A.R., 1987.
- Deschler-Erb, Eckhard. "Funde aus Asciburgium. Römische Militärausrüstung aus Kastell und Vicus von Asciburgium." In *Schriftenreihe der UnterenDenkmalbehörde Bd. 17*. Duisburg, 2012.
- Hoss, Stefanie. "Cingulum Militare: Studien zum Römischen Soldatengürtel des 1. bis 3. Jh. n. Chr., 39." Doctoral Thesis, Leiden University, 2014. <http://hdl.handle.net/1887/23627>
- Opreanu, Coriolan Horațiu. "From 'στρατόπεδον' to Colonia Dacica Sarmizegetusa. A File of the Problem." *Ephemeris Napocensis XXII* (2012): 113–135.
- "Norisch-pannonische Frauentracht." Legio XIII Gemina. Accessed May 10, 2019. http://www.legxiii.at/fotos_HT_norisch-pannonisch.html